

УДК 343.3

Некрасов Олег Олександрович,
здобувач кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ВТЕЧІ З МІСЦЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО З-ПІД ВАРТИ

Здійснено обґрунтування суспільної небезпеки втечі з місця позбавлення волі або з-під варті. Виокремлено систему передумов кримінально-правових заборон на дії засуджених, які посягають на встановлений порядок виконання покарання у виді позбавлення волі.

Ключові слова: суспільна небезпека, криміналізація, кримінальна відповідальність, втеча.

Постановка проблеми. Необхідність кримінально-правового регулювання забезпечення реалізації позбавлення волі обумовлена існуванням пенальної (пенітенціарної) та рецидивної злочинності, її причин, пов'язаних із конкретними суперечностями у процесі виконання та відбування позбавлення волі. У цьому полягає певний парадокс каральної діяльності держави: будучи гарантом реалізації всього механізму кримінально-правового регулювання, вона сама вимагає кримінально-правової охорони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя дослідження питань кримінальної відповідальності за втечу з місця позбавлення волі або з-під варті склали роботи відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема М. М. Бабаєва, І. М. Гальперіна, П. С. Дегеля, А. І. Коробєєва, С. Ф. Мілюкова, О. М. Сліпушко, П. А. Фефелова, В. Д. Філімонова, В. В. Яременка та ін.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є виокремлення системи передумов кримінально-правових заборон на дії засуджених, які посягають на встановлений порядок виконання покарання у виді позбавлення волі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Установлюючи кримінальну відповідальність за дії засуджених, які посягають на встановлений порядок виконання покарання, законодавець бере до уваги багато обставин, які утворюють передумови такого рішення. Слід зауважити, що в юридичній літературі представлені різні точки зору з питань криміналізації діянь. Необхідно враховувати, що термін «криміналізація» охоплює як процес, так і результат визнання певних видів діянь злочинними і кримінально карними [9, с. 17–18]. Багато вчених для позначення обставин, які впливають на криміналізацію діянь, використовують різні терміни (критерії, підстави, принципи, умови).

Широкою популярністю користується погляд на суспільну небезпеку в механізмі криміналізації як на головну її передумову. Інші вчені, погоджуючись у принципі з такою думкою, виділяють не тільки суспільну небезпеку, але й інші підстави криміналізації. Зокрема, П. А. Фефелов крім суспільної небезпеки як найважливішої підстави допустимості криміналізації вказує також умови для забезпечення невідворотності

відповідальності [11, с. 101–103]. П. С. Дагель до найважливіших чинників, які визначають об'єктивну потребу суспільства у криміналізації, відносить суспільну небезпеку діянь, ступінь їх поширеності та неможливість успішної боротьби з останніми менш репресивними заходами [3, с. 69]. Третя група дослідників схильна вважати, що в основі обґрунтованості кримінально-правових заборон лежить, перш за все, кримінологічна характеристика [8, с. 29], в тому числі поширеність діянь, а також їх статистичні показники [12, с. 67–68]. Ще одна група криміналістів розширює систему передумов криміналізації за рахунок включення соціальних [2, с. 58] або соціально-економічних і психологічних підстав [4, с. 67].

Запропонований перелік суджень, з урахуванням орієнтації на структуру злочинності в місцях позбавлення волі, громадську та професійну думку, юридичну та публіцистичну літературу дозволяє сформувати систему передумов кримінально-правових заборон на дії засуджених, які посягають на встановлений порядок виконання покарання у виді позбавлення волі. Не претендуючи на безспірність та повноту, ми виділяємо наступні групи передумов:

1. Загальні передумови, котрі містять групу факторів, що належать до будь-якого злочину. До них, як правило, відносять фактори, що характеризують суспільну небезпеку злочинів та статистичні показники злочинності в цілому, і в нашому випадку вплив на неї насамперед рецидивної складової.

2. Спеціальні передумови, котрі формують необхідність кримінально-правового регулювання конкретного виду кримінальної поведінки. До цієї групи ми відносимо:

– соціальну цінність суспільних відносин, які безпосередньо піддаються впливу в результаті вчинення діянь, що посягають на встановлений порядок виконання покарання у виді позбавлення волі;

– характеристику пенітенціарної злочинності;

– неможливість утримання засуджених від вчинення діянь, що посягають на встановлений порядок виконання покарання, іншими правовими засобами.

Представлена система передумов дозволяє перейти до більш точного вирішення питань соціальної обумовленості кримінально-правових заборон діянь, що посягають на встановлений порядок виконання покарання у виді позбавлення волі.

Головним фактором, що визначає потребу соціуму в кримінально-правовій реакції на дії засуджених, є їх суспільна небезпека, тобто, як вказує А. І. Марцев, властивість кожного злочину окремо і всіх злочинів разом узятих здійснювати в суспільстві істотні негативні соціальні зміни. Тільки таке розуміння суспільної небезпеки є показником її об'єктивності, що передбачає існування її незалежно від волі законодавця. Тому вона є первинною по відношенню до ознаки формальної заборони [6, с. 5]. Разом із тим через вміст елементів останньої можна отримати характеристику суспільної небезпеки, точніше її передумови, оскільки законодавець акцентує увагу на суспільній шкідливості, яка є первинним наслідком злочинної діяльності.

Як результат людської практики, злочинна діяльність спричиняє негативній зміні в соціальній дійсності, які у правовому просторі є первинним наслідком злочинної поведінки. Вторинний наслідок злочинної діяльності, за справедливим судженням А. І. Марцева, проявляється в тому, що злочин у поєднанні з іншими кримінальними актами «приховує у собі загрозу якісної зміни умов існування суспільства» [7, с. 6].

Теоретичний аналіз злочинів, які посягають на встановлений порядок виконання покарання, дозволяє стверджувати, що наслідки першого порядку тут досить різноманітні і можуть характеризуватися заподіянням шкоди життю і здоров'ю особи, свободі, честі та

гідності особи, статевій свободі особи, інтересам правосуддя, порядку управління місцями позбавлення волі. Цим, як правило, і вичерпується перелік наслідків злочинної поведінки засуджених у кримінально-правовій, кримінологічній та пенітенціарній (кримінально-виконавчій) літературі.

Слід зазначити, що у структурі злочинів, вчинених в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, вельми високу питому вагу становлять втечі засуджених та осіб, взятих під варту, причому спостерігається тенденція до їх зростання. Зростає кількість як одиночних, так і групових, більш небезпечних втеч.

Дійсно, таке становище засудженого, за наявності умислу на подальше ухилення від відбування покарання, вимагає від нього виконання низки дій, які в принципі немислимі без порушення об'єктів охорони кримінального закону. Однак навряд чи загрозу вчинення нових злочинів через неофіційне становище засудженого можна визнати суспільною небезпекою втечі. Швидше, це її передумова, ніж суть. Сутністю суспільної небезпеки злочину, за справедливим висновком В. В. Мальцева, виступає його природна здатність до зміни оточуючого нас світу [5, с. 62].

Таким чином, хоча злочини, які вчиняються засудженими, можуть призвести до настання різних наслідків першого рівня, об'єднує їх те, що властиві їм обставини детермінують настання наслідків другого порядку і тому вимагають особливої правової реакції. Умовно їх можна класифікувати на негативні зміни, що перешкоджають діяльності кримінально-виконавчої системи, і на негативні зміни, які деструктивно впливають на функціонування всього суспільства.

Важливим фактором у числі спеціальних передумов виступає соціальна цінність суспільних відносин, які безпосередньо піддаються впливу в результаті вчинення діянь, що посягають на встановлений порядок виконання покарання. Проте в цілому необхідно відзначити, що законодавець при виборі правових засобів впливу на небезпечні дії засуджених в першу чергу враховує особливості правовідносин, що виникають при виконанні покарання, які входять в комплекс всього механізму кримінально-правового регулювання. З цього приводу І. М. Гальперін зазначав, що «кримінальне право в дії – це значною мірою застосування покарання» [1, с. 36]. Отже, доповнюючи тезу Ю. М. Ткачевського про те, що без реального виконання покарання постановка питання про досягнення його цілей неможлива [10, с. 60], необхідно констатувати і той факт, що неналежне його виконання не тільки знижує результативність діяльності органів і установ виконання покарань, але й заважає реалізації прагнення усього соціального організму до мінімізації кримінальної діяльності його членів і, перш за все, девальвує механізм загального запобігання злочинам.

До не менш важливої групи факторів, які враховуються при вирішенні питання про криміналізацію діянь, вчинюваних засудженими, належить характеристика пенітенціарної злочинності. Аналіз статистичних показників діяльності ДКВС України, вивчення кримінологічної та пенітенціарної літератури дозволяють сформулювати наступні загальні тенденції злочинності засуджених: а) підвищення кримінальної активності спецконтингенту; б) вчинення переважно злочинів, які посягають на встановлений порядок виконання покарання (втечі і ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі, дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань), і насильницьких посягань (вбивства, умисні тяжкі тілесні ушкодження); в) особливо жорстокий і агресивний характер посягань; г) значною мірою латентний характер. Характер злочинної поведінки в УВП у більшості своїй обумовлений кримінальною субкультурою, яка націлена на нейтралізацію правообмежень і позбавлень,

пов'язаних з відбуванням позбавлення волі, шляхом дезорганізації механізму реалізації змісту покарання як акту відплати держави за раніше вчинене суспільно небезпечне діяння.

Висновки. Вищевикладене дозволяє констатувати, що необхідність у встановленні кримінально-правових заборон на дії осіб, які вчиняють втечі з місць позбавлення волі або з-під варти, обумовлена соціальними факторами, що породжують певні обставини, які свідчать про неминучість охорони суспільних відносин у сфері реалізації позбавлення волі в конкретний історичний період. Ці обставини утворюють систему взаємопов'язаних і взаємообумовлених передумов, які і формують соціальну потребу в кримінально-правовому реагуванні на зазначені дії. Тому видається доцільним звернутися до дослідження законодавчої регламентації, юридичної природи злочину, передбаченого ст. 393 КК України.

Іншою особливістю кримінально-правового впливу на засуджених виступають особливі правила призначення покарань за вчинення діянь у період відбування позбавлення волі. Отже, не можна обійти увагою дослідження проблем, які стосуються призначення кримінально-правових заходів зазначеній категорії осіб.

Список використаних джерел

1. Гальперин И. М. Наказание: социальные функции, практика применения / И. М. Гальперин. – М.: Юрид. лит., 1983. – 206 с.
2. Гальперин И. М. Уголовная политика и уголовное законодательство / И. М. Гальперин // Основные направления борьбы с преступностью. – М.: Юриздат, 1974. – 167 с.
3. Дагель П. С. Условия установления уголовной наказуемости / П. С. Дагель // Правоведение. – 1975. – № 4. – С.6 7-74.
4. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика / А. И. Коробеев. – Владивосток, 1987. – 240 с.
5. Мальцев В. В. Категория «общественно опасное поведение» в уголовном праве / В. В. Мальцев. – Волгоград, 1995. – 192 с.
6. Марцев А. И. Некоторые вопросы методологии уголовно-правовых исследований / А. И. Марцев // Актуальные проблемы теории уголовного права и правоприменительной практики: Межвуз. сб. науч. тр. Красноярск: Высшая школа МВД России, 1997. – С. 3-10.
7. Марцев А. И. Преступность как социальное явление / А. И. Марцев // Актуальные проблемы теории борьбы с преступностью и правоприменительной практики: Межвуз. сб. науч. тр. – Красноярск: Высшая школа МВД России, 1998. – С. 6-13.
8. Милуков С. Ф. Российское уголовное законодательство: опыт критического анализа / С. Ф. Милуков. – СПб.: СПБИНВЭСЭП, Знание, 2000. – 279 с.
9. Основания уголовно-правового запрета (криминализация и декриминализация) / Отв. ред. В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев. – М.: Наука, 1982. – 303 с.
10. Ткачевский Ю. М. Обеспечение исполнения уголовного наказания / Ю. М. Ткачевский // Советское государство и право. – 1982. – № 2. – С. 60-66.
11. Фефелов П. А. Критерии установления уголовной наказуемости деяний / П. А. Фефелов // Советское государство и право. – 1970. – № 11. – С. 101-105.
12. Филимонов В. Д. Криминологические основы уголовного права / В. Д. Филимонов. – Томск: Изд-во Томск, унт-та, 1981. – 214 с.
13. Южанин В. Е. Реализация наказания в виде лишения свободы / В. Е. Южанин. –

Рязань: Институт экономики и права МВД России, 1995. – 172 с.

Некрасов О. О. Общественная опасность побега из места лишения свободы или из-под стражи

Осуществлено обоснование общественной опасности побега из места лишения свободы или из-под стражи. Выделена система предпосылок уголовно-правовых запретов на действия осужденных, посягающих на установленный порядок исполнения наказания в виде лишения свободы.

Ключевые слова: общественная опасность, криминализация, уголовная ответственность, побег.

Nekrasov O. O. Public risk to escape from the imprisonment or detention

The article is dedicated to justification of public danger escape from prisons or jails. The system of prerequisites of criminal prohibitions on actions convicts who infringe on the established order of execution the sentence of imprisonment is proposed.

Key words: public danger, criminalization, criminal responsibility, escape.

